

Ganzen en zwanen in Nederland in de winter van 1995/96

Het is bijna zomer. De meeste soorten ganzen en zwanen bevinden zich nu in hun noordelijke broedgebieden. Zoals we onlangs op TV in de film "Onze Rotgans in Siberië" hebben kunnen zien, kan het daar half juni nog Siberisch koud zijn. Koud was ook de Nederlandse winter van 1995/96. Voor het eerst in bijna tien jaar was er in een groot deel van Noordwest-Europa weer sprake van langdurige strenge vorst. De eerste bewerkingen van de telgegevens uit 1995/96 laten zien dat er in januari ruim 1 miljoen ganzen en zwanen in Nederland verbleven. Dat lijkt veel, maar gezien in de context van bijvoorbeeld de 5 miljoen runderen, 15 miljoen varkens en 100 miljoen stuks pluimvee die Nederland telt, misstaat een dergelijk aantal ook niet. In deze bijdrage een impressie van de eerste telresultaten.

Koud en droog

Zoals reeds gemeld in de bijdrage over de watervogels in de Zoete Rijkswateren in de vorige SOVON-Nieuws, mag aan het seizoen 1995/96 de kwalificatie 'streng' worden toegekend. De kou viel al vroeg in het seizoen in (december, zie ook figuur 2). De koudste periodes waren de laatste week van december en de overgang van januari naar februari. Plaatselijk werden toen minimumtemperaturen van respectievelijk -15 en -21 graden gemeten (bron: maandelijkse weersoverzichten KNMI). Neerslag viel er tussen december en februari weinig (39mm, normaal 146mm), zodat er aan sneeuwpret weinig te beleven viel. In navolging van de winter bleef ook het voorjaar opmerkelijk koud. In maart en april kwam de temperatuur zelfs nog op 28 dagen beneden nul (normaal gebeurt dat op 16 dagen). April gaat voorlopig de geschiedenis in als de droogste maand van de eeuw, maar als de op één na droogste. Kou en droogte zorgden ervoor dat de groei van de vegetatie in

het voorjaar maar traag op gang kwam. De vegetatie in kweldergebieden bleef zelfs tot ver in mei nog een armetierige aanblik vertonen. Voor ganzen, zwanen en andere grazers betekende dit dat het voedselaanbod in het vroege voorjaar gedurende lange tijd beneden de maat bleef.

Soorten en aantallen

Tabel 1 geeft een overzicht van de seizoensmaxima zoals die in 1995/96 zijn vastgesteld. Alleen voor de Rotgans zijn de aantallen van januari weergegeven omdat van deze soort de telling van mei -het moment waarop het seizoensmaximum wordt bereikt- op dit moment nog niet volledig beschikbaar is. Let wel: het gaat hier nog om voorlopige cijfers. Niet gebruiken dus bij officiële gelegenheden! Ter vergelijking zijn ook de maxima in de seizoenen 1993/94 en 1994/95 weergegeven. Dat waren de zevende en achtste zachte winter op rij. Onderling vertonen deze beide seizoenen weinig variatie en ook in

vergelijking tot de voorgaande milde winters zijn er weinig schokkende ontwikkelingen te signaleren. Opvallend is wel het extreem hoge aantal Grauwe Ganzen in 1994/95 (156.000 vogels in november, zo'n driekwart van de Noordwest-Europese populatie). Ook het maximum in 1995/96, dat met 125.000 vogels meer in de lijn van de voorgaande seizoenen ligt, laat zien dat we hier te maken hebben met een uitzonderlijke situatie, wellicht veroorzaakt door een late doortrekkie. In andere jaren valt de top van de najaarstrek meestal eind oktober en begin november, dus precies tussen de oktober- en novembertelling.

De winter van 1995/96 leverde voor de meeste soorten een duidelijk afwijkend beeld op. In de eerste plaats verschenen opmerkelijke aantallen Witbuikrotganzen. Ook eerdere strenge winters werden gekenmerkt door een influx van deze in Denemarken en Noordoost-Engeland overwinterende ondersoort, maar de aantallen in 1995/96 overtroffen die in alle voorgaande jaren. Alleen al tijdens de telling in februari werden er ruim 350 geteld, terwijl uit een analyse van alle losse waarnemingen blijkt dat nog veel meer vogels aanwezig waren (hoeveel precies valt te lezen in een bijdrage in Limosa die later dit jaar verschijnt; zie ook SOVON-Nieuws van september 1996). Onder de gewone soorten vallen de hoge aantallen Wilde Zwanen en Toendrarietganzen op. Van beide soorten is bekend dat ze in reguliere winters ten noorden en oosten van ons land overwinteren en hier pas in grotere aantallen verschijnen als het daar flink gaat vriezen en sneeuwen. Het aantal Wilde Zwanen benadert zelfs het record-aantal van 3400 vogels in de strenge winter van 1986/87. In tegenstelling tot eerdere seizoenen werden van deze soort veel vogels buiten de vaste kerngebieden (Flevoland, IJssel) gezien, terwijl de Toendrarietgans in grotere aantallen op bekende locaties zat (figuur 1). Het hier weergegeven aantal Toendrarietganzen heeft trouwens zowel betrekking op vogels die als Toendrarietgans zijn opgegeven, als op vogels waarvan de (onder)soort niet is vastgesteld, en die doorgaans Toendrarietganzen zullen betreffen. Het onderscheid tussen beide vormen is voor veel waarnemers vaak problematisch en zeker onder slechte omstandigheden ook niet altijd even gemakkelijk. In een volgend

Tabel 1. Seizoensmaxima van ganzen en zwanen in Nederland in 1995/96 (voorlopige cijfers!) vergeleken met die in 1993/94 (SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep 1995: Ganzen en zwanen in Nederland in 1993/94, SOVON monitoringrapport 1995/02) en 1994/95 (SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep 1996: Ganzen en zwanen in Nederland in 1994/95, SOVON monitoringrapport 1996/04). Voor Rotganzen zijn de januari-aantallen weergegeven. Alle cijfers zijn afgeronde totalen.

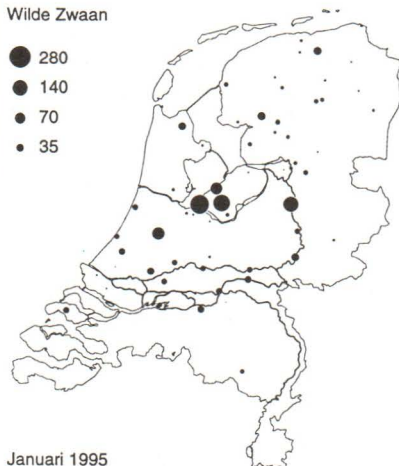
	1993/94	1994/95	1995/96
Knobbelzwaan	13.000	17.000	17.000
Kleine Zwaan	19.000	19.000	17.000
Wilde Zwaan	1.200	1.400	3.300
Toendrarietgans	43.000	43.000	102.000
Taigarietgans	500	800	3.300
Kleine Rietgans	34.000	26.000	21.000
Kolgans	483.000	458.000	645.000
Grauwe Gans	97.000	156.000	125.000
Brandgans	189.000	187.000	218.000
Rotgans (januari)	63.000	52.000	40.000

nummer van SOVON-Nieuws zal daarom een speciaal stuk worden gewijd aan de herkenning van Toendrar- en Taigarietgans, in de hoop meer tellers te attenderen op het voorkomen en de kenmerken van deze vogels. Overigens werden Taigarietganzen in 1995/96 wel meer gezien dan in de voorgaande seizoenen, maar in vergelijking tot de situatie in de strenge winters van de jaren tachtig (> 10.000 vogels) was hun aantal klein.

Dat kan niet gezegd worden van de 645.000 Kolganzen en 218.000 Brandganzen die in januari 1996 werden geteld. Ook hier is waarschijnlijk grotendeels sprake van vogels die normaliter ten oosten van ons land (Duitsland) overwinteren en nu door de vorst werden gedwongen uit te wijken. Eerder waren bij Kolgans de grote winterconcentraties binnen Duitsland door de serie opeenvolgende zachte winters juist van het westelijke naar het oostelijke deel verschoven.

Knobbelzwanen en Kleine Zwanen bleken ogenschijnlijk minder gevoelig voor het weer. Hun aantallen waren vrijwel vergelijkbaar met die in de twee voorafgaande seizoenen. Bij Kleine Zwaan is dit opmerkelijk, aangezien eerdere strenge winters resulteerden in verhoogde wegtrek naar de Britse Eilanden. Wegtrek trad wel op bij de in Nederland overwinterende (Zwartbuik)Rotganzen. Vooral het Waddengebied was door deze soort in januari/februari deels verlaten. Kleine Rietganzen tenslotte, werden ook in lagere aantallen gezien, zij het dat hier niet de winter, maar het vroege vertrek naar de Belgische pleisterplaatsen de belangrijkste oorzaak was; de piek lag zoals gebruikelijk in november. Evenals de Grauwe Gans is de Kleine Rietgans maar korte tijd in maximale aantallen aanwezig, waardoor de piek bij de huidige telfrequentie gemakkelijk gemist kan worden.

Wilde Zwaan

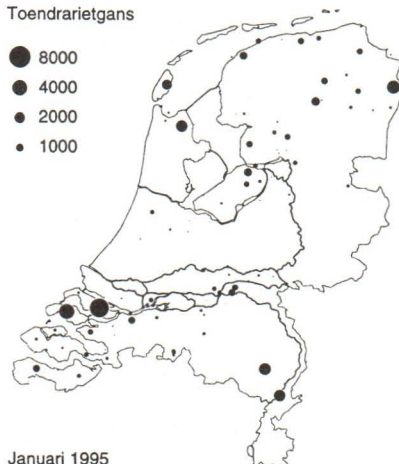

Januari 1995

Januari 1996

Toendrarrietgans

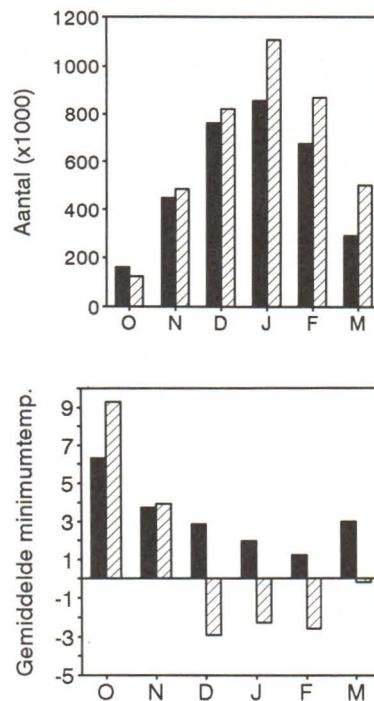

Januari 1995

Januari 1996

Figuur 1. Verspreiding van Wilde Zwaan (boven) en Toendrarrietgans (*Anser fabalis rossicus*, hiernaast) in januari 1996. De grootte van de stippen is proportioneel aan het aantal waargenomen vogels (voorbeelden in legenda). Ter vergelijking is de verspreiding in januari 1995 weergegeven. Van beide soorten vond in de winter van 1995/96 een influx plaats van vogels die in zachte winters ten noorden en oosten van ons land blijven overwinteren.

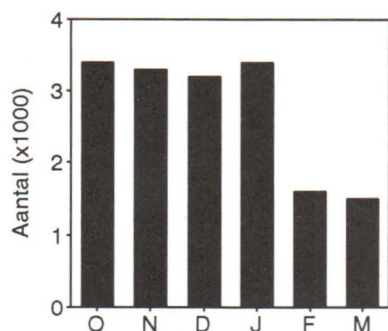
Figuur 2. Aantal waargenomen ganzen en zwanen (oktober-maart, alle soorten gesommeerd) in Nederland in 1995/96 (gearceerde staafjes) en 1993/94 + 1994/95 (gemiddeld, zwarte staafjes). Onderaan zijn voor elke maand de gemiddelde minimumtemperaturen weergegeven (1995/96 gearceerd, 1993/94 + 1994/95 zwart).

Seizoensverloop

De influx vanuit noordelijke en oostelijke overwinteringsgebieden komt ook tot uiting in het verloop van de aantallen door de winter heen (figuur 2). Na inval van de vorst in december verbleven in de gehele periode januari-maart meer vogels in ons land dan in bijv. de twee voorafgaande winters. Hoewel er vanaf februari wegtrek plaatsvond naar het oosten, bleven tot in de tweede helft van maart vooral van Kleine Zwaan, Kolgans en Grauwe Gans verhoudingsgewijs veel vogels achter. Kolganzen werden zelfs tot in april op veel plaatsen nog in opmerkelijke aantallen gesignaleerd. Ook werden in het vroege voorjaar veel ganzen en zwanen op ongebruikelijke plaatsen gezien: relatief veel op wintergraan in akkerbouwgebieden en minder in graslandgebieden. Hier doet zich het koude voorjaar gelden. Daardoor zagen de vogels zich geconfronteerd met een vegetatie die zich maar langzaam herstelde van de winter.

Wintersterfte

Koude winters brengen niet alleen extra grote aantallen en leuke soorten. Vooral uit Waddenzee en Delta-gebied werden grote aantallen vorst

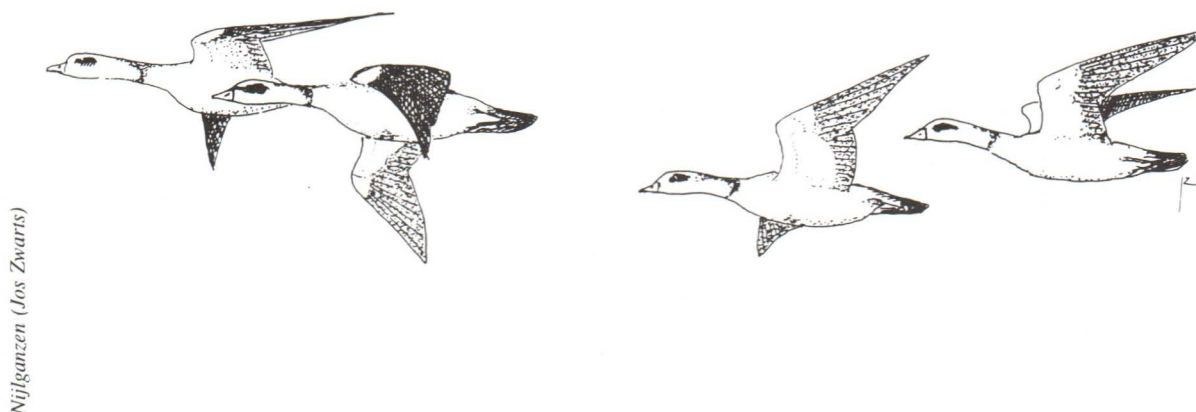
Figuur 3. Seizoensverloop van Nijlgezen in Nederland in 1995/96.

slachtoffers gemeld, met name onder steltlopers als Scholekster. Sterfte lijkt ook opgetreden te zijn onder de in ons land aanwezige Nijlgezen. Zoals onlangs door Rob Lensink in *Limosa* beschreven (*Limosa* 69/3, 1996), en zoals een groot aantal tellers in hun gebieden zullen hebben opgemerkt,

is de populatie van deze soort in Nederland in de afgelopen jaren sterk uitgebreid. Hoewel Nijlgezen technisch gezien niet tot de ganzen worden gerekend, worden ze in de praktijk bij de ganzen- en zwanentellingen vrijwel altijd meegeteld en zal er vanaf 1995/96 ook over de aantallen worden gerapporteerd. Het aantalsverloop laat zien dat in 1995/96 het aantal Nijlgezen tussen half januari en half februari zo ongeveer halveerde (figuur 3). Gezien het feit dat uit eerder genoemd verhaal Nijlgezen als uitgesproken standvogels naar voren kwamen, lijkt het er op dat een belangrijk deel van de vogels de winter niet heeft overleefd. Iets vergelijkbaars trad ook op in de strenge winters van 1985-87. Deze situatie leidde toen tot een tijdelijke 'dip' in groei van de aantallen broedvogels.

Kees Koffijberg

De ganzen- en zwanentellingen vinden plaats in nauwe samenwerking met de SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep. Deze bestaat momenteel uit: Bart Ebbing (Rotgans, Wadden; tevens voorzitter), Jan Beekman (Kleine Zwaan), Leo van den Bergh (Toendra- & Taigarietgans, Canadese Gans), Cor Berrevoets (Rotgans, Delta), Kees Koffijberg (Knobbelzwaan en zeldzame soorten; tevens algehele coördinatie), Jules Philippona (Kolgans), Jouke Prop (Grauwe Gans), Bernard Spaans (Brandgans) en Menno Zijlstra (Wilde Zwaan).

Nijlgezen (Jos Zwarts)

Ganzendagen in Zwolle in oktober 1997

Van donderdag 30 oktober tot en met zaterdag 1 november 1997 worden in het Ecodrome Park te Zwolle de "Ganzendagen" georganiseerd. Doel van deze bijeenkomst is het bieden van een platform voor de discussie rond de beheersproblematiek van ganzenpopulaties. De eerste twee dagen staan in het teken van een internationaal Engelstalig wetenschappelijk symposium, waarin door een aantal bekende ganzenonderzoekers uit Europa en Amerika/Canada een overzicht zal worden gegeven van de beschikbare kennis die er is omtrent de factoren die ganzenpopulaties beperken en welke ervaringen er zijn met het beleid ten aanzien van bijv. speciale ganzenreservaten. Tevens zal het boek "Ganzen, grazers op trek langs de vorstgrens" van Hans Dekkers & Bart Ebbing worden gepresenteerd (uitgave Schuyt & Co). Tijdens de tweede dag van dit symposium wordt er voor de deelnemers een excursie georganiseerd naar ganzengebieden in Flevoland en Friesland. Op de derde dag staan de ganzen in Nederland centraal. Deze (Nederlandstalige) dag begint met een samenvatting van het wetenschappelijke symposium. Daarna volgen een aantal presentaties en lezingen door de verschillende Nederlandse belangengroepen, waarin het voorkomen van ganzen in Nederland en de verschillende onderdelen van het beleid ten aanzien van ganzen worden belicht. Tijdens één van deze presentaties zal door SOVON een bijdrage worden verzorgd met de recente resultaten van ganzentellingen in Nederland. Tevens zal het rapport "Ganzen en zwanen in Nederland: een overzicht van de pleisterplaatsen in de periode 1985-94" worden gepresenteerd. Deze rapportage is door SOVON samengesteld in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en is gebaseerd op de ganzen- en zwanentellingen in 1985-94. Ter afsluiting worden er workshops gehouden over ganzenonderzoek, schadeproblemen op boerenland, het fotograferen van ganzen en ganzentoeisme. Ook zullen de beide ganzenfilms van Musch & Tinbergen ("Ganzenproblemen" en "Onze Rotgans in Siberië") worden vertoond.

Deelname aan het wetenschappelijke symposium van 30 oktober kost f 150 (incl. lunch), met extra f 75 voor het afsluitende diner. Deelname aan de excursie op 31 oktober kost f 80 en de 'Nederlandse' dag op 1 november f 40 (excl. lunch). Er is ook ruimte voor het presenteren van eigen onderzoeksresultaten op posters. *Informatie en opgave:* Ecodrome Park Zwolle, Symposiumadministratie Ganzendagen, Postbus 1095, 8001 BB Zwolle, tel. 038-4215050/4237030 (contactpersoon Theo Kemperman). Het maximum aantal deelnemers aan de Ganzendagen is gesteld op ongeveer 300 mensen. Opgave dient te geschieden voor 15 augustus.